

maar wél gepubliceerd in het tijdschrift van de evangelischen *Ge-
loof en Vrijheid*.³⁷ Gooszen behandelde in zijn: 'de evangelische
Réveil in Nederland in het tweede gedeelte der 19e eeuw en het
Amerikaansche unitarisme' de relatie tussen de Groninger richting
en William Ellery Channing, 'voor Nederland den eersten vertegen-
woordiger van het Amerikaansch unitarisme. Zijn slotwoorden
'(...) ik hoop nog te beleven, dat in Nederland de vrienden der vrij-
heid, gelijk in het buitenland, niet meer afzonderlijk leuzen voeren
als 'ethisch', 'evangelisch', 'modern', maar optrekken in het teken
van dit congres, als vrijzinnige denkers en werkers' onderstreepten
hetgeen ook door de redactie van *Teekenen des Tijds* werd voorge-
staan en deze, in de geest van Channing uitgesproken woorden, kre-
gen van Rutgers van der Loeff een enthousiaste ontvangst.³⁸ In dit
licht bezien noemde de evangelischen zich dus terecht vrijzinnig,
maar hoe was de positie van de ethisch-orthodoxen?

Volgens Van der Loeff behoorden ook zij tot de vrijzinnigheid.
Hij zag dat aldus: de gematigde of ethisch-orthodoxen hadden te
veel gegeten van de vruchten van de moderne theologie dan dat zij
acceptabel konden blijven voor hun confessionele broeders.
Mocht er in de Nederlandse hervormde kerk een 'zuiverings-
proces' op gang komen dan zouden zij, met de modern-vrijzinni-
gen en de evangelischen uit de kerk worden gezet. Deze nogal ne-
gatieve benadering bracht, begrijpelijk, niet het door Van der Loeff
beoogde resultaat, want niet lang daarna bleek aan de zijde van de
ethische orthodoxie de huiver te zijn toegenomen voor identifica-
tie met de vrijzinnigheid. In reactie daarop laakte Van der Loeff de
predikanten die zich orthodox noemden, maar het in de grond van
de zaak niet meer waren. Zij maakten zich jegens de gemeente
schuldig aan misleiding en uitdagend stelde hij: '(...) ik zou toch
nog wel iets willen geven om het verbaasde gezicht eens te zien
van een geloovigen broeder of zuster als zij vernamen, dat hun
geloovigen dominé de beschrijving van den Tabernakel in het
Oude Testament sterk 'geidealiseerd' acht, en in het algemeen van
de verhalen, die de zes eerste bijbelboeken ons geven maar heel
weinig gelooft'³⁹

Zoals reeds vermeld was er veel aandacht, vermengd met sympa-
thie, voor de nationale variant van het unitarisme, zoals dat ge-
stalte kreeg in de *Vrije Gemeente*. De aandacht ging daarbij ook uit

37. M.A. Gooszen, 'De
Evangelische Réveil in
Nederland in het tweede
gedeelte der 19e eeuw en het
Amerikaansch Unitarisme'.
In: *Geloof en Vrijheid*,
37(1903)489-516.

38. Van der Loeff, 'Boek-
aankondigingen'. In: *TdT*,
6(1904)81-82.

39. *Ibidem*, 'Kroniek. In
dagen van strijd'. In: *TdT*,
6(1904)156-170, 166.